

זכרון עולם

האשה
החשובה ודפנת
צדקה וחסד

**מרת
ורדה שניצר**

ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

**מאורות
הדף היומי**

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד

משה שניצר

ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"

ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"

חתימת סופר 3 תד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

מסכת בבא בתרא ק"י-קט"ז ♦ נגעים ה', ג' - ו', ג'

בס"ד, י"א תשרי תשפ"ה

גליון מס' 1325

השבוע בגליון

♦ "שבט" מהו?

♦ הלכות ירושה לאורה של תורה

♦ רצונו של אדם שקרוביו ישלטו בנכסיו

♦ האם בת חייבת לחתום על ויתור חלקה בירושה

♦ לפי חוקי המדינות

♦ יש מחיר לחתימה

♦ חתימה - השבת אבידה

♦ "הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה" - גם בימינו?

♦ תקפה ההלכה של "חופה" קונסרוטיבית

♦ כל הנוכח במעמד החופה נחשב עד?

♦ ייחוד עדים לקידושין

♦ אח יורש את אחיו ישירות, או דרך אביהם?

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

כך היא דרכה של תורה

ריח האתרוגים וההדסים ממלא את רחובה של עיר. סכך, קישוטים, דפנות סוכה, כרזות ושרשראות נדחסים בכל פינה אפשרית, ובפעם המי יודע כמה העיר בני ברק מוכיחה כי כחה עדיין במונתיה. על שטח אדמה זעיר ומצומצם, נדחסים רבבות אנשים, מן העיר ומחוצה לה, בעלי ירמולקות וחובשי כיפות מבריקות, ומעולם לא אמר אדם צר לי המקום. הכל נוהרים ומזדרזים לבקש אחר ארבעת המינים כשרים ומהודרים לקיים בהם את מצוות החג. **חמושים** בזכוכית מגדלת, עומדים אנשים ומתבוננים אל תוך תוכו של הלולב. הנה, כמעט סיים פלוני לעקוב אחר העלה המרכזי, ולפתע, מצא את עצמו מרים את כובעו מעל ראשו של הלולב. בלי כוונה, כמובן, מתנצל הלה במבוכה, גם הוא נדחף על ידי אחר, ובתוך כך נחפז להרים צדור הדסים משולשים שנשמטו מידי במהלך התקרית. **אני** נזכר, כותב לנו אחד מקוראינו הנאמנים, בערב סוכות לפני שנים רבות. חיפשתי נואשות אחר לולב

דף ק"א/הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה

"הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה" - גם בימינו?

בסוגייתנו אומר רבא את הכלל המפורסם כל כך: "הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה", שהרי "רוב בנים דומים לאחי האם" (רשב"ם ד"ה שיבדוק באחיה). בדיקה זו לא נועדה כדי לעמוד על טיב האשה המיועדת, שהרי ניתן לבדוק אחר הליכותיה, אלא היא נועדה לעמוד על מהות הבנים אשר היא עתידה להוליד, שכן, בני האשה דומים לאחיה (חיד"א בפתח עיניים בסוגייתנו). את הקשר בין הבנים לדודיהם, אחי האם, מבאר רבינו תם (יבמות סב/ב ד"ה והנושא את בת אחותו), שהאם ואחיה וכך גם צאצאי האם, הם בני אותו מזל. מדוע אם כן יש לבדוק באחי האם, יבדקו את האם עצמה כדי לדעת כיצד יראו צאצאיה, הרי בני מזל אחד הם? ובכן, בדיקת האם לא תלמד מאומה על טיב צאצאיה, משום שאיש ואשה שונים זה מזה בטבעם גם אם לשניהם מזל אחד, ולפיכך, יש צורך לבדוק באחיה הבנים (מהר"ל בחידושי אגדות). מעניין לציין, כי גם את הגמרא (יבמות סג/א) בה מבואר שחיים שלווים צפויים לאדם הנושא את בת אחותו, מפרש המאירי (שם), שמאחר שטבע שניהם דומה, ישרור השלום בביתם. לעומת זאת, רבי וידאל הצרפתי [קדמון משנות ה' ש'] מבאר בפירושו למדרש רבה (אמרי יושר שמות י/כג), כי מטבע הדברים, גדלים בני האשה עם דודיהם, אחי האם, והם למדים ממעשיהם (ראה עוד במפרשי מסכת סופרים סוף פ' ט"ו, במהרש"א בחידושי אגדות כאן, גור אריה ועוד).

הבדוק ביד החזקה לרמב"ם, בשולחן ערוך או בשאר ספרי ההלכה, אינו מוצא זכר לכלל זה ש"הנושא אשה יבדוק באחיה". לעומת זאת, רבי יהודה החסיד (ספר חסידים סי' שע"ד - שע"ח) מפליג בחומרת העניין, והשל"ה הקדוש אף כתב (שמות ו/כג) כי מי שאינו מסכית לכלל זה, עליו נאמר "כל הפורש מדברי חז"ל כפורש מן החיים". חשוב וראוי לקרוא את דברי הסטייפלער זצ"ל שהתייחס לנושא זה, במענה לשאלת בחור שהתקשה בשידוכים והתארס עם בת למשפחה אשר אחד מבניה סר לחלוטין מדרך התורה והמצוות. אותו בחור ביקש לדעת אם נהג כהוגן, או שמא עליו לבטל את השידוך.

נר ה' נשמת אדם

לעילוי נשמת

הר"ר **יוסף וולף** ז"ל ב"ר ברוך מנחם מנדל הי"ד

נלב"ע מוצאי יום הכיפורים תשס"ד **תנצב"ה**

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

הר"ר **אברהם אביש פירר** ז"ל

ב"ר משה מנחם ז"ל נלב"ע י"ד בתשרי תשס"א

ומרת **עדינה טובה** ע"ה

ב"ר יעקב צבי הכהן ז"ל נלב"ע י"ג באלול תשס"ח

תנצב"ה

הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

מרת **לאה נוימן** ע"ה

ב"ר אברהם יהודה ז"ל

נלב"ע י"א בתשרי תשמ"א

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

הר"ר **ישראל צבי הפטקה** ז"ל

ב"ר רפאל ז"ל נלב"ע י"ד בתשרי תשל"ג

וזוג' מרת **בלה** ע"ה

ב"ר נתן נטע ז"ל נלב"ע כ"ה בתשרי תרפ"ט

תנצב"ה

הונצחו ע"י בני המשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

לעילוי נשמת

הר"ר **צבי ארליך** ז"ל ב"ר אהרן ז"ל

נלב"ע י"ב בתשרי ה'תש"ם **תנצב"ה**

הונצח ע"י בנו ידידנו הר"ר **טוביה ארליך** ומשפ' שיחיו - אלקנה

בתשובתו, מעלה הגר"י קנייבסקי זצ"ל לא פחות משה שיקולים שלא לבטל את השידוך! א. אם יש לה גם אחים כשרים, אין לחוש, שכן, יתכן שהבנים ידמו להם ולא לאח ההוא. ב. דבר שרבים אינם מקפידים בו, עליו נאמר (תהילים קט"ו) "שומר פתאים ה'", כמוזכר בגמרא במספר מקומות בעניינים דומים (יבמות יב/ב ועוד). ג. יש לברר אימתי יצא האח לתרבות רעה, כי יתכן שעוד בטרם נתחנך לדרך התורה, היינו, בשנות ילדותו, כבר נקלע לסביבה שלילית, כך, שלא בחר ברע מרצונו, ושמא בתינוק שנשבה שונים הדברים. ד. יש לחוש לעלבונה הצורב של המשודכת. ה. השואל, אשר לא ימצא במהרה שידוך אחר, יהיה שרוי בלא אשה עוד זמן רב. ו. הלכה זו לא הובאה בפוסקים, ולפיכך, נראה שאינה אלא מידת חסידות. לסיכום משאיר הסטייפלער את השאלה להכרעת הבחור עצמו, על מנת שינהג כרצונו (אורחות רבינו, ח"ד, עמ' רנ"ה. דבריו אלו נמצאים ברובם בקריינא דאגרתא ח"ב סי' י"ח).

מהי הבדיקה שיש לבדוק באחי האם: סברא נוספת להתיר, מסר הסטייפלער זצ"ל לתלמידו הגר"א הורביץ זצ"ל (שם, עמ' רל"ד). לדבריו, הצורך בבדיקת אחי האם היה קיים בתקופתם, כאשר הסביבה כולה כשרה היתה, ואח שיצא לתרבות רעה הצביע על שורש רע במשפחה בה גדל. עתה, הרחוב מוצף בכפירה, בעיתונים פסולים וכדומה, ואין בכחם של האבות למנוע מבניהם מלהחשף לכל אלו. בן שסרח בזמנו, אינו מעיד כלל על שורש רע, ואם המדוברת הגונה וטובה - אין כל חשש. הגבלה נוספת כתב הגר"מ שך זצ"ל: הבדיקה באחים היא במידות ותכונות, לא במעשים התלויים בבחירה (מכתבים ומאמרים ח"ו עמ' קכ"ח).

דף קיד/א ואין עד נעשה דיין

תקפה ההלכתי של "חופה" קונסרוטיבי

עקב נסיבות שונות, התבקש הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל להכריע אם יש תוקף ההלכתי כל שהוא ל"קידושין" אשר נערכו בידי רבאיי קונסרוטיבי. מחד, מטבע הדברים, האנשים הנבחרים על ידי החתן לשמש כעדים למעשה הקידושין, כופרים בה' ובתורתו וממילא, הקידושין אינם חלים (קידושין סה/ב). מאידך, שמא יש לחשוש שבמעמד הקידושין נכחו אי אלו יהודים שומרי תורה ומצוות שהתבוננו בטקס ובכך העניקו לו גושפנקא ההלכתי, שהרי היו עדים לו. שאלה מעניינת זו תלויה במחלוקת הראשונים בסוגייתנו, כלהלן.

כל הנוכח במעמד החופה נחשב עד: כאמור, מעשה קידושין ללא עדים, אינו חל. בעלי התוספות בסוגייתנו מחדשים כי משום כך, כל הנוכחים במעמד הקידושין נחשבים כעדים לקידושין אלו, שהרי לו לא היה איש מהם נוכח במקום - הקידושין לא היו חלים. עובדה זו יוצרת בעיה חמורה, שכן, כלל יסוד בהלכות עדות קובע: "נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדות בטלה", היינו: אם עד אחד מתוך קבוצת עדים המעידים ביחד על נושא מסוים נמצא פסול, נפסלים גם כל העדים שעמו. אם כן, מאחר שמטבע הדברים בכל חופה משתתפים גם קרובי הזוג הנישא, הרי לך קבוצת עדים - כל הנוכחים במעמד הקידושין, שנמצא אחד מהם קרוב או פסול, ואם כן, אין תוקף ההלכתי למעשה הקידושין!

אולם, בעלי התוספות מבארים, כי הלכה זו של "נמצא אחד מהם", אינה חלה אלא על עד **המעיד לפני בית דין** בלבד, ולא על עד אשר עדותו מסתכמת בהענקת תוקף ההלכתי למעשה על ידי התבוננות בו. עד שכזה אינו גורם לפסילת חבר העדים אשר עמו. אמנם, לדעת הרשב"ם גם עד שכזה, אשר תפקידו מסתכם בהתבוננות במעשה כדי להעניק לו תוקף ההלכתי, נחשב כ"עד" לכל דבר. אכן, לדבריו מקשים בעלי התוספות, כיצד משתתפים הקרובים בחופה וקידושין של קרוביהם, הרי בכך הם פוסלים את הקידושין כמו ידיהם.

כעת, נשוב לשאלת ה"קידושין" הקונסרוטיביים, וניווכח, כי לדעת הרשב"ם ברור שאין תוקף לקידושין אלו, שכן, גם אם בין הקהל היו עדים כשרים, בו ברגע שהם נחשבו עדים הם גם נפסלו לעדות בגין נוכחותם של שאר הנוכחים, כופרים בה' ובתורתו שאינם ראויים לעדות, שהרי לדעת הרשב"ם גם בעדות מסוג זה תקף הכלל של "נמצא אחד מהם". לעומת זאת, לדעת בעלי התוספות שהלכה כמותם (שולחן ערוך ח"מ סי' ל"ו), לכאורה, יש מקום לחשש זה, שהרי לדעתם עד של חופה אינו יכול לפסול את שאר העדים, ויתכן שיש תוקף למעשה קידושין זה.

אולם, הגר"מ פיינשטיין זצ"ל כתב (שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד סי' ט"ז, מ"א), כי אמנם מן הראוי לברר אם במקום היו נוכחים שני יהודים שומרי תורה ומצוות, אך אם אין אפשרות לברר זאת, יש לתלות שיהודי כשר לא יניח את כף רגלו במעמד קידושין המתנהלים שלא על פי דת תורתנו הקדושה, ולפיכך יש להתייחס לקידושין אלו כמי שלא התקיימו מעולם.

ייחוד עדים לקידושין: עדיין עלינו לברר, כיצד לדעת הרשב"ם חלים הקידושין בעם ישראל, הרי בכל חופה משתתפים קרובים הפסולים לעדות, אשר בעצם נוכחותם גם פוסלים את העדים הכשרים. נמצא, שכמעט אין חופה כשרה בישראל, האמנם? ובכן, משום כך, אף שלא נפסקה הלכה כדעת הרשב"ם, אנו נוהגים שהחתן מייחד שני עדים כשרים לקידושין, כדי לשלול את האפשרות שמי מהקרובים יחשב כעד ויפסול את העדים הכשרים (דרישה ח"מ סי' ל"ו, ש"ך שם ס"ק ח' ובקצות החושן שם ועוד) [ע"ע בקצות החושן (שם) ובחתם סופר (אה"ע סי' ק)], שלדעת הרשב"ם הפסולים הנוכחים במעשה קידושין אינם נחשבים כעדים, משום שודאי אין החתן מעוניין שהם ישמשו כעדי ולפיכך, הקידושין כשרים].

דף קטו/א והאב קודם לכל יוצאי יריכו

אח יורש את אחיו ישירות, או דרך אביהם?

משנתנו מפרטת את סדר הנחלות וקובעת, כי יוצאי יריכו של הנפטר הם יורשי ממונו [בתוך יוצאי יריכו, בן קודם לבת]. כאשר הנפטר לא הותיר אחריז זרע, עוברת נחלתו לאביו, ואם גם אביו כבר מת, עוברת נחלתו לבני אביו, הלא הם אחיו.

ראוי לשמו. אתרוג מהודר כבר נח בקופסת הכסף שבבית, הדסים משולשים אופסנו במקרה כיאה וזיאות, ורק לולב עדיין לא רכשתי. פסעתי בצהרי היום ברחוב חזון איש בבני ברק, ונפשי מדוכדכת קמעה. עברתי מדוכן למשנהו, הנפתי בידי עשרות לולבים, ולא מצאתי. מאי משמע לא מצאתי? לא מצאתי לולב כפי שאיוותה נפשי. בדמיוני ראיתי זקוף, ישר כסרגל, עבה, בעל צבע בריא, כשר בתכלית ההידור.

הלכתי כה וכה, ומה אומר, לולב לא מצאתי, אבל לפתע, מציאה אחרת נקרתה מולי. לנגד עיני פסע גאון ישראל, הסטייפלער זצ"ל! פניו רציניות כתמיד, ידיו אווזות במקל והוא מכונן את רגליו לעבר דוכן לולבים. כך, בפשטות, כדרכו, ללא מלווים, משמשים ומשוררים. מי יודע, הררתי בליבי, אם עלי להקדיש שעות ארוכות כדי למצוא את "לולבי", כמה זמן על הסטייפלער להקדיש כדי למצוא את לולבו שלו. בוודאי, אינו מסתפק בלולב ש... וכבר התחלתי מעלה במחשבת, אחר אלו הידורים מחזר גדול הדור, תוך שהבטתי במצחו אשר ברגעים אלו סוגיות והלכות העוסקות בענייני ארבעת המינים, חולפות בו במהירות הבזק.

עמדתי עם אנשים רבים נוספים, והבטתי בו בסטייפלער, נוטל לידי לולב אחד, מניחו, מחזיק באחר מבית בו ומניחו גם כן, ובטרם היה סיפק בידי להשלים את מחשבותי הרגושות, נדהמתי להיווכח בצדיק המחזיק בידי לולב שעדיין בו זמן קצר בלבד, מוציא מעות מכיסו, משלשם לידי המוכר המאושר, ונפנה לדרכו.

מופת:

מעודי לא ראית מופת, צבטתי את עצמי, ואתה כבר בן שלשים ושבע, והנה, בפעם הראשונה בחייך הזדמן לך להווכח במופת, ללא כחל וסרק. אנוכי מתחשש אחר לולב שעות ארוכות ואיני מוצא, והסטייפלער מוצא כהרף עין לולב שהוא, הסטייפלער מרוצה הימנו. מן השמים זימנו לו את לולבו.

מופת:

נרעש ונרגש פסעתי ברחוב הצפוף, וכעבור זמן לא רב פגשתי את אחד מידידי, נכדו של הסטייפלער. בוא, בוא, אספר לך מופת מסבך, שחתי לו בהתרגשות. אומנם אינך זקוק לי ולכשמותי, אך דברי עזר את. עוד אני מסדר את דברי בהתלהבות, משתדל שלא להחסיר אף לא פרט אחד, הבחנתי, כי החיוך שעל פני ידידי מתפשט והולך, עד שבת שחוק של הנאה נתלתה על שפתי.

סיימתי את דברי, והוא השיב בתגובה, משראית היום 'מופת' אחד, הבה ואספר לך 'מופת' נוסף, גם הוא משל הסבא, ותאמר לי אתה, מי מהם גדול יותר. כריתי את אוזני כאפרסכת, לבסוף עוד אשמש כאוצר לסיפורי צדיקים. "בכל ערב סוכות", סיפר ידידי בנחת, "סבי יוצא לתור אחר ארבעת המינים. עיתים, ולמען האמת פעמים רבות, הוא נוכח, כי הסחורה שלפניו אינה שופרא דשופרא. אולם, הוא חושב לעצמו, אם אפנה ואלך מכאן בידיים ריקות, הכל יאמרו "הסטייפלער לא היה מרוצה מסחורתו של פלוני", "הסטייפלער בדק את כל לולביו של אלמוני ולא מצא בהם מאומה", המבין אתה? לזאת אינו מוכן, בשום פנים ואופן, שיהודים יקפחו את פרנסתם בעטיו. לפיכך, משאינו מוצא את מבוקשו, הרי הוא נוטל לולב מן הלולבים, משלם את תמורתו ומניחו בביתו ליד שורת לולבים שהצטברו לו במהלך הקדושים הקודמים והללו מונחים בביתו כאבן שאין לה הופכיין...

אתה, ידידי היקר, הוא סיים, ראית היום כיצד הסטייפלער מוצא את הלולב שהוא לא חיפש...

כך היא דרכה של תורה, המענדת את בניה ומרככת את לבם, והנפך לכלי מלא ברכה שכולו טוב בלבד, וכל מחשבתו ורעיונותיו הם כיצד להיטיב עם הזולת.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק.
פקס: 03-570-67-93 דוא"ר: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף קי"א/הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה

אשת חיל מי ימצא

בסוגייתנו מובאים דברי רבא, ש"הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה". רמז נאה לכך כתב החיד"א: **אשת חיל מי ימצא** - ראשי תיבות **אחיהם** ... ובדרך אחרת: ראשי תיבות **"מי אחי?"** ... (פתח עינים בסוגייתנו; כסא רחמים למס' סופרים סוף פ' טו; ברית עולם על ספר חסידים עמ' שע"ד).

דף קי"א/קל וחומר לשכינה ארבעה עשר אלא דיו לבא מן הדין להיות כדיו

נכשרנו גרשום התאבל ארבעה עשר יום על בנו

מאורע עגום מתואר בספרי הראשונים, כאשר בנו של רבינו גרשום מאור הגולה, השתמד ויצא מכלל ישראל יחד עם אמו: הפוסקים המספרים על כך, מציינים דבר פלא: רבינו גרשום ישב ימי אבלות על בנו ארבעה עשר יום! המהר"ם מרוטנבורג (שו"ת סי' תקמ"ד) מתייחס לעובדה מצערת זו, תוך כדי שהוא מצייץ כי אין חובה להתאבל על משומדים שמתו (שולחן ערוך יו"ד סי' ש"מ סעי' ה'), ואילו רבינו גרשום "מרום אנינות עשה כן". גם הרדב"ז (שו"ת רדב"ז ח"ג סי' תקנ"ח) כותב שרבינו גרשום התאבל על בנו כשמת, אך לא על פטירתו התאבל, אלא, על "שלא זכה שישוב בתשובה בימיו". אולם, במקורות אחרים משתמע שהוא התאבל על בנו עוד בחייו, ואת אבלותו הממושכת שהתפרסה על פני ארבעה עשר יום מסביר האור זרוע (ח"ב סי' תכ"ח) בשם רבו "הרב ר' שמשון זצ"ל", בקל וחומר המוזכר בסוגייתנו לענין מרים הנביאה, וממנו אנו למדים שכבוד השכינה מרובה בכפלים מכבוד אביו ואמו של אדם. אם על אובדנו של אדם מן העולם הזה יש להתאבל שבעה ימים, על אובדן נשמה למלך מלכי המלכים, יש להתאבל ארבעה עשר יום [האדמו"ר מגור זצ"ל, בעל "אמרי אמת" תמה על כך, הלא בסוגייתנו מובא קל וחומר זה, לגבי מרים אשר נענשה שבעה ימים, והקב"ה בעצמו קבע, כי למרות שממית קל וחומר היה עליה להענש ארבעה עשר יום, שהרי "ואילו אביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים", אולם, "דיו לבא מן הדין להיות כדיו". אם כן, מדוע התאבל רבינו גרשום ארבעה עשר יום. בשם גיסו, הרב מבנין זצ"ל, מבאר בעל "אמרי אמת" כי בנידון הסגרת מרים הקב"ה בעצמו אמר "דיו". אך אנו, לא נוכל לומר "דיו" ולהמעיט בכבוד השכינה, ולפיכך התאבל רבינו גרשום ארבעה עשר יום (מכתבי תורה נו-ה)].

דף קט"ו/ב הוא ענה

לשון זכר כלפי בת ירושת

רבינו תם (תוס' ד"ה מלמד) מחדש, כי "ענה" המוזכר בפסוק: "ואלה בני צבעון ואיה וענה", אינו זכר כי אם נקבה. למרות זאת, התורה מכנה אותה בלשון זכר: "הוא ענה", משום שהיא ירשה את נכסי אביה, מאחר שאחיה מת.

יסוד זה של שימוש בלשון זכר לגבי נקבות כאשר הן יורשות כבנים, מוכח - אמר הרבי רבי העשיל מקראקא זצ"ל - בפרשת בנות צלפחד, בה הקב"ה אמר למשה (במדבר כז/ז): "כן בנות צלפחד דברות. נתן נתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם". היינו: התורה משתמשת כלפי בנות צלפחד בלשון זכר, מאחר שהן ירשו את אביהן כזכר (חונות התורה פרשת פנחס).

כיוצא בדבר, מעיר בעל הפרדס יוסף, אנו מוצאים ביעקב, שאמר לרחל וללאה (בראשית לו/א): "ויצל אלקים את מקנה אביכם ויתן לי". שוב אנו תמהים על לשון זכר "מקנה אביכם" כלפיהן. אלא, שיעקב אבינו מתייחס בפסוק זה לאותו רכוש שהיה ראוי לרחל וללאה כירושא קודם בואו לבית לבן, מאחר שערב ביום יעקב לחון לא היו גנים ללבן הארמי, כמוזכר ברש"י (בראשית ל/כז). ואותו רכוש שהיה אמור לעבור בירושה לרחל וללאה הציל הקב"ה מבני לבן, ונתנו ליעקב אבינו.

הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל (בהג' לשולחן ערוך חו"מ סי' רפ"א) מציין, כי לגבי הליך ירושת אחים קיימת מחלוקת ראשונים. לדעת הרמב"ן (במדבר כז/ט) אח אינו יורש את אחיו באופן ישיר, כי אם דרך אביהם המשותף. היינו, האב יורש את הנכסים, ומורישם לבנו החי ["משמוש" בלשון התלמוד]. אולם, הרמב"ם (וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך חו"מ סי' רפ"א סעי' א'), חולק על כך וסובר [כך מוכיח הרע"א מדבריו], שאח יורש את אחיו ישירות, כפי שבן יורש את אביו. כלומר, כפי שגם הבן וגם הבת נקראים יורשים, אלא שהבן קודם לאחותו, כך גם האחים וגם האב נקראים יורשים, אלא שהאב קודם לבניו.

כאשר נעיין בדברי הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל נגלה, כי למחלוקת זו השלכה מעשית עצומה. לשם כך, מקדים הגרע"א את דברי המשנה (בבא בתרא כז/ב), שאדם יכול להרבות את חלקו של אחד מיורשיו הישירים, היינו: לצוות שירושו תהא באופן שאחד מבניו יקבל חצי מנחלתו ובמחצית השניה של רכושו יתחלקו אחיו הנותרים. אולם, לדעת הגרע"א, אם הירושה עוברת דרך אחד מקרוביו שנפטר, כגון בני דודו וכדומה שירשים אותו דרך קרובים נוספים, שמקשרים בינם לבין הנפטר, אין הוא יכול לקבוע כמה הם יירשו שהרי הם אינם יורשים שלו כלל, כי אם של קרובם המקשר ביניהם [כמובן, שהאמור הוא בהליך של ירושה ולא במתנה]. מעתה, אם אחי הנפטר יורשים אותו ישירות, הוא גם רשאי לצוות איזה חלק מרכושו יקבל כל אחד מהם. לעומת זאת, אם אחיו יורשים אותו דרך אביהם, אין הוא רשאי לקבוע את גודל נחלתו של כל אחד מהם ברכושו [זאת דעתו של הגרע"א אולם, דעתם של ה"קצות החושן" וה"נתיבות המשפט", שעל אף שהירושה מגיעה במשמוש דרך המת בכל זאת יכול הנפטר לקבוע מי מיורשיו המעשיים יקבל את נכסיו. לדבריהם, אין כל הוכחה מדברי הרמב"ם וה"שולחן ערוך" שירושות אח היא ישירות ולא דרך משמוש].

דף קט"ו/ב גמירי דלא כלה שבטא

שבט" מהו?

"גמירי דלא כלה שבטא" אומרת גמרתנו. בארבע מילים אלו גנוז כל עניינם של שבטי ישראל. מבינים אנו שעם ישראל הינו נצחי, ואי אפשר לו שיתבטל בזמן מן הזמנים. באותה המידה בדיוק הכרחי קיומם של י"ב שבטי י-ה ושום גלויות, גזירות והשמדות לא יוכלו לכלות שבט לחלוטין. כלומר, חלוקת עם ישראל לי"ב שבטים הינה מעצם מהותו של העם, ואינה ברת ביטול, שכן היא היא כל הווייתו של עם ישראל ולעולם ישאר לפחות אדם אחד מכל שבט, כדי שעם ישראל ימשיך להיות מורכב משנים עשר שבטים. כמקור לכך מצינים הראשונים (רשב"ם ד"ה "אמר אביי" בשם ר"ח, י"ד רמ"ה סנהדרין סט/ב) את הפסוק (מלאכי ג/ו), "כי אני ה' לא שנית ואתם בני יעקב לא כליתם".

ענין זה, שעם ישראל יורכב משבטים, רמזו בהבטחת הקב"ה ליעקב (בראשית לה/יא): **"גוי וקהל גויים יהיה ממך"**. כפילות לשון זו מצריכה ביאור. כמענה לשאלה זו הגר"ז מבריסק זצ"ל (בחדושי ע"ה"ת פרשת ויחי) מצביע על תרגום אונקלוס המתרגם: **"גוי וקהל גויים"** - עם ואסיפת שבטים". כלומר, מלבד ההבטחה שמזרעו של יעקב יעמוד עם ישראל, גם הובטח ליעקב כי העם יהיה בנוי משבטים והם בניו וזרעם.

לאור ההבנה ששבט הוא אבר מאבריו של העם ואי אפשר בלעדיו - מבאר הגר"ז מבריסק את הפסוקים בפרשת ויחי העוסקים בבחירת מנשה ואפרים (בראשית מח). לאחר שיעקב מספר ליוסף שהקב"ה אמר לו "הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים", [גם כאן תרגם אונקלוס - לאסיפת שבטים], הוסיף יעקב ואמר "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" והוא מברכם, "המלאך הגואל ... יברך את הנערים ויקרא בהם שמי". מהי קריאת השם? הרמב"ן והרשב"ם בפירושהם לתורה עמדו על כך וביארו, שייחיה זרעם ושםם לעולם. הן הן הדברים, כן הפך יעקב את אפרים ומנשה לשבטים, והרי כל עניינם של השבטים שהם חלק בלתי נפרד מהעם, אבר שלא יכול להינטל, שיעמוד לעולם ולעולמי עולמים [וראה שם עוד דברים נפלאים על פי האמור].

מעתה, אומר הגר"ז ("פניני הגר"ז"), נבין אל נכון את כוונתו של רבינו גרשום מאור הגולה, בסליחה שחיבר, המתחילה במילים "זכור ברית אברהם ועקידת יצחק". סליחה זו נאמרת בערב ראש השנה ובצום גדליה [אלא שבצום גדליה מרבית תחנונים ומוסיפים בתים בסליחה זו ("מטה אפרים" סי' תר"ג)]. בסליחה זו אנו מבקשים כי הקב"ה יזכור "ברית אבות ואמהות והשבטים". ברית אבות ואמהות - נחא, אבל מהי ברית השבטים? זוהי, אומר הגר"ז - ההבטחה האמורה בסוגייתנו: **"גמירי דלא כלה שבטא"**, ועל כן אנו מבקשים - **"בְּרִית אֲבוֹת וְאִמָּהוֹת וְהַשְּׁבִטִים / בְּחִמֵּיךְ וְחֶסֶדְךָ בְּרַבּוֹת עֲתִים / יְיָ-הֵאֱזָר לְמַפְּסִים וְנִמְרָטִים / וְעֶלְיֶיךָ כָּל הַיּוֹם נִשְׁחָטִים"**.

דף קט"ו/א סדר נחלות כך הוא

הלכות ירושה לאורה של תורה

"איש כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו" (במדבר כז/ח). לו היינו מתבקשים לנסח פסוק זה, מן הסתם היינו כותבים: "איש כי ימות, והעברתם את נחלתו לבנו. ואם אין לו בן והעברתם את נחלתו לבתו". אך התורה מתעלמת לחלוטין מן העובדה שהבן יורש את אביו, ומדלגת הישר אל השלב הבא - "איש כי ימות וכן אין לו". מדוע? מבאר בעל התורה תמימה (שם), כי בכך נרמז לנו שהבן הוא יורשו הטבעי של האב ואף אין צורך לפרט זאת. אם הנפטר לא הותיר בן אחריו, מצווה התורה את סדר הירושה. בעל התורה תמימה הינו אחד מרבנים המבארים בטוב טעם, כי ניתן גם להבין בשכל אנושי את סדר הנחלות אשר ניתנו לנו בחוק מאת הקב"ה. הבן, הוא יורשו הטבעי של אביו, מטעמים רבים, הן שמו "בן" מורה על כך שהוא בונה את בית אביו. גם המילה "נחלה" אשר בה מכנים ירושה, היא מלשון "נחל", המשך, ואילו את ירושת

הבת מציינת התורה "והעברתם", אין ירושה זו המשך, כי אם העברה בלבד (הגאון רבי בנימין צבי יהודה רבינוביץ תאומים זצ"ל בקונטרס בענין ירושת הבת). ירושת הבן אינה חוק, כותב רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל בקונטרס בשם דיני ממונות, אשר פרק מיוחד בו מוקדש לדיני הירושה, שהרי בסוגייתנו (קט"ז/ב) מובאים דברי בנות צלפחד "אילו היה לו בן לא דברנו" משום שהבינו זאת מעצמן (עיי' תד"ה אילו היה).

רצונו של אדם שקרוביו ישלטו בנכסיו: בקונטרס זה מבאר הגר"י אברמסקי זצ"ל, כי תוכנם הפנימי של דיני הממונות שקבעה התורה, נקבע על פי ההגיון, לאחר שהתורה העמיקה לחזות את צפונות לב האדם. כך למשל, הכלל הראשון בהלכות ירושה הקובע ש"הקרוב קרוב קודם", היינו, שהירושה מתגלגלת מן המת אל קרוביו, ואם הם אינם, היא מועברת אל הרחוקים ממנו, מובנת היטב, משום שרצונו של האדם הוא, שאחר מותו ישלטו בעמלו האדם הקרוב לו יותר, הקשור אליו יותר מכל בני משפחתו. גם את דין התורה שהבכור יורש פי שניים, מנמקת התורה בעצמה (דברים כא/יז): "כי הוא ראשית אוננו". הבכור התאהב על אביו כבן יחיד, טרם נולדו אחיו, באהבה שאין עמה שותפים, ובדרך כלל, הוא גם מסייע לאביו בעסקיו ובהגדלת הונו, ולפיכך שכרו כפול. **והיתה לכם לחוקת משפט:** כמובן, כל אדם יכול לשאול את עצמו, ומה בדבר בכור מתאומים שנולדו בהפרש של מספר דקות? שאלות מסוג זה עלולות לצוץ לרוב באופנים רבים, לפיכך, דבריו הבאים של הגר"י אברמסקי זצ"ל הם בעלי חשיבות רבה: עלינו לדעת, הוא אומר, שעל אף שדיני הירושה "יש בהם מדעת המנחיל ורוח אנוש הולמתו" - אבל אחר שנקבעו בתורה כבר אינם תלויים עוד בדעת האדם כמאמר הפסוק על דיני נחלות "והיתה לכם לחוקת משפט". כלל הוא בתורה, כי הלכות רבות [כמו "כל הנודת על דעת בעלה נודרת" ועוד] יסודן באומדן הדעת, אך הפכו להלכות קבועות שאינן ניתנות לשינוי.

דף קט"ז/א סדר נחלות כך הוא

האם בת חייבת לחתום על ויתור חלקה בירושה לפי חוקי המדינות

כידוע, ציווה בורא עולם, שבת אינה יורשת את אביה כאשר יש לה אחים. במהלך הדורות היו שניסו לערער על כך ולהתאים את דין התורה לחוקות העמים. הראשונים שניסו לעשות כן היו הצדוקים, כמוזכר בגמרתנו, אשר נדחו בתוקף על ידי חכמי ישראל. "חלילה", זועק רבי שלמה בן אדרת (שו"ת הרשב"א ח"ו סי' רנ"ד, הובא בבית יוסף חו"מ סי' כ"ו) בתגובה לנסיונות מספר גורמים לטעון כי "דינא דמלכותא דינא" וכי יש להעניק לבת זכות ירושה זהה לזו של הבנים, "לא תהיה כזאת בישראל חס ושלום שמא תחגור התורה שק עליהם" [על "דינא דמלכותא" עיין עוד בכרך ה' מסדרת ספרי מאורות הדף היומי - חוק הגנת הדייר בראי ההלכה עמ' קכ"ד].

יש מחיר לחתימה: אלא, שבעקבות חוקי מדינות העולם, התעוררה מחלוקת בין הפוסקים. שכן, לפי החוק, אין לחלק את הירושה עד לקבלת חתימה מכל היורשים כי החלוקה מתבצעת לשביעות רצונם. לא פעם מיאנו הבנות לחתום על כתב ויתור זה, עד אשר הבנים ישלשלו סכום הגון לידיהן. האם דרישתן זו היא לגיטימית? ובכן, בשו"ת פני משה, להגאון רבי משה בנבנשתי (ח"ב סי' ט"ו) מביא, כי יש הסוברים שהבנות אינן חייבות לחתום על השטר ללא קבלת תמורה הוגנת. לדעתם הסכום הראוי לתשלום הוא 10% מן הירושה, ואחרים אף קבעו סכום גבוה מזה (ע"ע שו"ת שואל ומשיב מהד"ת ח"א סי' א' ובח"ג סי' ק"י ובחוקות החיים להגר"ח פלאגי ז"ל סי' קפ"ד ועוד), ויש שכתבו ששכר הטרחה ייקבע לפי ראות עיני הדיינים בכל מקרה לגופו (שו"ת רב פעלים ח"ב סי' ט"ו). **חתימה - השבת אבידה:** לעומת זאת יש הסוברים (מהרי"ט), שהבנות חייבות לחתום על כתב זה מדין השבת אבידה, שהרי ממון אחיהן מוטל לפניהן ועליהן לסייע להם לקבלו לידיהם. החתם סופר (שו"ת חו"מ סי' קמ"ב) אף מתבטא בחריפות כלפי סחטנות זו ומגדירה כגזלנות. הגאון רבי אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל (שו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ז סי' נ"ב) מציין משו"ת דברי חיים (חו"מ ח"ב סי' ג) שהכרעת הפוסקים להקל ונוהגים להעניק לבנות "שכר אמירה וחתימה".

אף שמדין תורה, כאמור, בת אינה יורשת את אביה כאשר יש לה אחים, באופנים מסויימים תקנו חז"ל הקדושים תקנות לצורך בנות קטנות אשר התייתמו מאביהן, כמבואר במסכת כתובות (נב/ב) שעל הבנים לפרנס את אחיותיהם הקטנות שלא נישאו, ואף להעניק להן ממון לצורך נישואיהן [ועיי' לקמן פ' מי שמת שכאשר יש נסים מועטים הבנות עדיפות על הבנים]. לפני כשבע מאות שנה החלו לנהוג שהאב מעניק "שטר חצי זכר" לכל בת בעת נישואיה, ואודות שטר זה נרחיב בע"ה בקרוב. לא נמנע מלציין, כי יש משפחות אשר בהן הבנים מעניקים **מרצונם** לאחיותיהן חלק נכבד **מירושתם**, אך כמובן, שהבנות עצמן אינן רשאיות לתבוע תביעת ירושה.

נאה לסיים בדבריו של הגר"ב רבינוביץ תאומים זצ"ל (קונטרס בענין ירושת הבת): כי אין התקנות באות חלילה לתקן את התורה, כפי שחשבו אנשי הרפורמה, אלא לתקן את חיינו! שיוכלו להכיל את המאור שבתורה, לגדור גדר, ולעמוד בפרץ, בכל פרצה ופרצה המתהווה בשטחי החיים.

דף קט"ז/א קשה עניות בתוך ביתו של אדם

מיהו העני הגדול ביותר

בקהילית גבאי הצדקה ידוע הסיפור על גבאים שנכנסו לביתו של גביר גדול, כדי להתרימו לעניין חשוב. העשיר הסכים לתרום, בתנאי שיגלו לו את שם הנערץ, אך לשווא. אמונים על מלאכתם, מילאו הגבאים פיהם מים. "איננו מגלים. אם אין רצונך לתת, יזכה הקב"ה אדם אחר במצווה זו". **כשראה כן** העשיר נענה ואמר: "רואה אני, כי שומרי סוד הנכם. אם כן, אני יכול לגלות לכם, כי גם אני זקוק למעות שתאספו עבורי... אך בלא לגלות מאומה לאיש.

זהו ביאור לשון חז"ל בסוגייתנו, "קשה עניות בתוך ביתו של אדם", דרש רבי שלמה היימן זצ"ל. יש עניים המחזרים על הפתחים, ומצבם אינו כה נורא. ברם, יש אשר עניותם היא בתוך ביתם בלבד, והם יראים להוציאה החוצה. אלו, מצבם נורא (חידושי רבי שלמה ח"ב).

דף קט"ז/א ילך אצל חכם

מיכאל המשוגע - המלאך

ישב ה"סטייפלר" בביתו וקונן על שיום ולילה באים להתברך מפיו. נענה אחד מתלמידיו ואמר: שמא נוהגים הם כן מפאת הגמרא האומרת, "כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם". **חייך הסטייפלר** חיוך רחב, והחל מספר:

בעת לומדי: בישיבת נובהרדוק שבביאליסטוק, היה שם משוגע אחד בשם מיכאל. מיכאל זה החליט שהוא הינו מיכאל המלאך, לא פחות ולא יותר... **הילדים,** שאהבו להטפל אליו, פנו אליו ושאלוהו: מנין לך זאת? פתח והראה להם את כל הנאמר בספר דניאל על מיכאל המלאך, וסיים: הנה, רואים אתם אני הוא מיכאל המלאך. אבל הילדים לא הרפו: אמת שם מדובר על מיכאל המלאך, אבל לא כתוב בשום פסוק שאנחנו הוא אותו ה"מיכאל" של ספר דניאל! אבל הלה, הן משוגע היה, חרה אפו וקצף: כופרים אתם! אינכם מאמינים בתורה ובנביאים! אפיקורסים! פסוקים מפורשים בדניאל ואתם כופרים ממשי... **אף אני** אומר לך: הן כתוב "ילך אצל חכם", אבל הקשר ביני לאותו חכם, סיים הסטייפלר בענוותנותו - דומה לקשר שבין מיכאל המלאך למיכאל ההוא... (פניני רבינו קהילות יעקב).

צעילוי נשמת

מרת **טובע חוה קנופף** ע"ה

ב"ד חנוך העניך ז"ל

נלב"ע י"א בתשרי תשנ"ט

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **נחמן יזרלביץ** ז"ל

ב"ד אלימלך הלוי ז"ל נלב"ע י"ב בתשרי תשס"ד

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **יקותיאל יהודה (ג'ייקובס)** ז"ל

ב"ד מנשה הי"ד נלב"ע ט"ו בתשרי תשס"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **אברהם אבא פקטר** הי"ד

ב"ד אהרון לפידות ז"ל נלב"ע י' תשרי

ומרת **רויזא פייגל פקטר** הי"ד

ב"ד יעקב גולדשטיין ז"ל נלב"ע י' תשרי

תנצב"ה